

Tuomiokirjakortiston ensimmäinen osa tutkijoiden käyttöön

Valtion humanistinen toimikunta ryhtyi vuoden 1961 lopulla prof. Matti Kuusen aloitteesta suunnittelemaan 1600-luvun tuomiokirjojen kortittamista, jota on alkuvalmistelujen jälkeen suoritettu huhtikuun 16. päivästä 1962 lähtien. Työtä on suunnitellut ja johtanut siihen asetettu toimikunta, jonka puheenjohtajana on ollut koko ajan prof. Eino Jutikala ja jäseninä professorit Matti Kuusi, Armas Luukko ja Niilo Valonen sekä sihteerinä ja kortitustyön valvojana fil. tohtori Pentti Virrankoski. Kortittajana on toiminut fil.maisteri Helmi Murasmaa ja hänen apulaisinaan tarkistus- ja järjestämistyössä hum.kandidaatit Marja-Leena Markkula ja Irmeli Salvén.

Kortitustyön ensimmäisenä kohteena on ollut Kymin tuomiokunnan tuomiokirja, joka alkaa vuodesta 1653. Tuomiokuntaan kuului siitä 1600-luvun loppuun Kymin kihlakunta (Pyhtään, Lapinjärven, Kymin, Elimäen, Valkealan, Vehkalahden ja Virolahden pitäjät) ja vuodesta 1680 lähtien myös Lappeen kihlakunta (Lappeen, Luumäen, Savitaipaleen ja Taipalsaaren pitäjät sekä osan

aikaa myös Joutseno ja Mäntyharju). Tämän tuomiokirjan kortitus saatiin päätökseen marraskuussa 1964, jolloin se oli suoritettu vuoden 1700 loppuun. Kortittajan jo osittain jatkaessa työtään uutena kohteenaan Rannan tuomiokirja on samalla suoritettu Kymin tuomiokunnan kortiston tarkistus- ja täydentämistyötä. Sekin on nyt saatu päätökseen.

Näin syntyvä tuomiokirjakortisto käsittää useita erillisiä kortistoja. Näistä verrattomasti laajin on *hakusanakortisto*. Sitä laadittaessa käytetty hakusanasto syntyi toimikunnan ja useiden eri tieteenhaarojen asiantuntijain yhteistyönä, ja sitä on vielä kortitustyön aikana jatkuvasti muokattu käytännön kokemusten mukaan. Nykyään hakusanoja on kaikkiaan lähes 1 700. Ne on ryhmitelty aloittain, ja hakusanaston aihepiiristä antanee parhaan käsityksen pääryhmien luettelo: asutus ja maanomistus, väestö, perhe ja perintösuhteet, varallisuus ja velat, erämaat ja metsästys, kalastus, maanviljelys, myllyt, niityt ja karjan ruokinta, karjanhoito, metsänkäyttö, käsityö ja teollisuus, kauppa ja merenkul-

ku, tiet ja kulkuneuvot, hallinto ja edustus, verotus ja verohallinto, maanmittaus ja rajankäynnit, kreivi- ja vapaa-herrakunnat, kartanolaitos, oikeudenhoito, sotalaitos, aseet, kirkko ja papisto, rakennukset, lämmitys ja tulenteke, valaistus, huonekalut, sisustustekstiilit ja vuodevaatteet, vaatetus ja muu ulkoasu, puhtaanapito, miesten työkalut, talousesineet, ajanlasku ja mittaus, ruokatalous ja nautintoaineet, lääkintä ja terveydenhoito, lastenhoito, vuotuiset juhlat ja merkkipäivät, perhejuhlat, runot ja tarinat, musiikki, tanssi ja leikit, taikausko ja noituus, kyläyhteisö, aarteet ja muut löydöt, keskiaikaa ja 1500-lukua koskevat tiedot, kaupungit.

Hakusanakortisto toimii siis historian monien haarojen sekä kansatieteen ja henkisen kansanperinteen tutkimuksen lähdeaineistona. Sen kortit ovat luonteeltaan viitekortteja; niissä ei siis ole toistettu tuomiokirjassa olevaa tietoa, joskin sitä on usein parilla sanalla referoitu, kun kortin otsikkona oleva hakusana on näyttänyt ilmaisevan liian puutteellisesti, mistä on kysymys. Koska hakusana on aina suomenkielinen, on sitä paitsi pyritty siihen, että sen ollessa luonteeltaan terminologinen hakusanaa tuomiokirjassa edustava termi on mainittu alempana kortissa alkuperäisessä muodossaan. Täten on menetelty yleisimmin kansatieteellisten ja kulttuurihistoriallisten hakusanojen kohdalla.

Kortiston toisena osana on *henkilökortisto*, joka käsittää tuomiokirjan maininnat kaikista säätyläisistä sekä kruunun, kirkon ja paikallisen itsehallinnon toimihenkilöistä lukuun ottamatta lautamiehiä sekä kuudennus- ja yökuntamiehiä. Valitettavasti ei voida kortittaa rahvaaseen kuuluvia henkilöitä, koska se laajentaisi työtä aivan olennaisesti näiden suuren luvun takia. Henkilökortitkin ovat viitekortteja, joissa kunkin henkilön asema on vain aivan lyhyesti mainittu.

Sukunimikortistoon on merkitty kaikki tuomiokirjassa mainitut rahvaan sukunimet, kumminkin periaatteessa vain

kerran kultakin paikkakunnalta — käytännössä tosin monesti useamminkin, mikä on johtunut kortittajan saamista menettelyohjeista. Edelleen on kortitettu harvinaiset *ristimänimet* ja lisäksi yleisetkin niiden esiintyessä suomenkielisissä muodoissa ja vihdoin kaikki *liikanimet*. Tärkeän osan työn tuloksista muodostaa *paikannimikortisto*, johon on merkitty kaikki tuomiokirjasta tavatut paikannimet jokaisena esiintymiskertanaan lukuun ottamatta kylien ja sitä laajempien hallintoyksikköjen nimiä. Kortissa on mainittu paikannimen esiintymisseutu niin tarkasti, kuin tuomiokirjasta käy ilmi, sekä paikan laatu, jollei se selviä itse nimestä, mutta käy muuten ilmi tuomiokirjasta. Kaikkien edellä mainittujen nimikortistojen kortit sisältävät sellaiseenaan jäljennettyä tietoa — ne eivät siis ole pelkkiä viitekortteja. Nimet ovat korttinsa otsikkona tuomiokirjan ortografian mukaisessa muodossaan, ja ne on järjestetty sen mukaiseen aakkosjärjestykseen. Tietysti tutkijan on silti tarkistettava nimetkin tuomiokirjasta, koska tämän luku-tapa on monesti ainakin jossakin määrin tulkinnanvarainen.

Tuomiokirjakortisto sisältää vihdoin erityisen, punaisille korteille kirjoitetun kokoelman, johon on jäljennetty in extenso kaikki tuomiokirjan *suomenkieliset tekstinkohdat* yksityisistä sanoista alkaen tuomiokirjan ortografian mukaisina. Samoin siihen on jäljennetty tuomiokirjassa ruotsinkielisinä esiintyvät, *kansanomaista kielenkäyttöä* edustavat kohdat: sananparret, pilkkanimitykset, hokemaiset, uskomuksiin viittaavat sanonnat ja muut kansanomaisilta tuntuvat käänteet, siitä välittämättä, ovatko ne luultavasti alkuperältään ruotsinkielisiä vai suomesta käännettyjä.

Kymin tuomiokunnan kortistossa on kaikkiaan noin 24 000 hakusanakorttia, 8 700 henkilökorttia, 5 200 suku-, risti-mä- ja liikanimikorttia, 3 800 paikannimikorttia sekä 250 korttia, jotka sisältävät suomenkielisiä tekstinkohtia tai kansanomaista kielenkäyttöä. Korttien ko-

konaismäärä on siis noin 43 000. Kortituksessa tapahtuneiden yksityisten merkintöjen luku on kuitenkin paljon suurempi, koska samalle kortille on hyvin usein tehty kaksi merkintää, jopa useampiakin.

Tuomiokirjakortiston nyt valmistunut osa on huhtikuun 1. päivästä 1965 alkaen tutkijoitten vapaasti käytettävänä sijoituspaikassaan valtionarkistossa. Sen tarvittava osa tilataan säännölliseen tapaan arkiston päivystäjältä häneltä saatavien lähempien ohjeiden ja luettelon mukaan. Luettelo sisältää selonteon kortiston eri

osista ja niitä käytettäessä huomioon otettavista seikoista sekä hakusanaston, jonka kysymyksessä oleva pääryhmä on mainittava hakusanakortteja tilattaessa.

Tuomiokirjakortistolla, nimenomaan sen hakusanoittain järjestetyllä osalla, ei ole täysin vastaavia esikuvia, ja sen suunnittelu ja laadinta on tuottanut monia vaikeita ongelmia. Tuomiokirjojen kortistustoimikunta on tämän vuoksi kiitollinen kaikista toivomuksista ja huomautuksista, joita kortistoa käyttävät tutkijat pitävät aiheellisina.

PENTTI VIRRANKOSKI